

ANADOLU UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
DEPARTMENT OF ECONOMICS

EconAnadolu 2009
ANADOLU INTERNATIONAL CONFERENCE IN ECONOMICS
June 17-19, 2009 Eskişehir/TURKEY

ANADOLU UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
DEPARTMENT OF ECONOMICS

EconAnadolu 2009

ANADOLU INTERNATIONAL CONFERENCE IN ECONOMICS
June 17-19, 2009 Eskişehir/TURKEY

Para Sermaye-Üretken Sermaye Arasında Kırılma: 2008 Krizi

Sinan Alçın*

Maltepe Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Türkiye.

e-mail: sinana@maltepe.edu.tr

Özet

ABD’de konut piyasaları kredi sisteminde 2006 yılından itibaren görünür hale gelen tıkanma süreci, 2008 yazıyla birlikte -başta ABD olmak üzere- öncelikle erken kapitalistleşen ülkelerde bütün bir kredi sisteminin ve buna bağlı para-sermaye birikiminin tıkanıdığı bir konjoktüre evrilmiştir. “Küresel Mali Kriz” olarak nitelendirilen bu süreç esas olarak para-sermaye ile üretken sermaye arasındaki farkın açılmasına bağlanıyor ve bu sebeple sadece “finans alanının krizi” olarak tanımlanıyor; hızla üretken-sermaye alanına yayılmakta ve etkilerini işsizlik oranlarında hızlı artışlar, kapasite kullanım oranlarında ortaya çıkan daralmalar vb. biçimlerde göstermektedir. Reel ve finansal olarak ayrıştırılan üretim, birikim ve dolaşım alanları birbirlerinden kopuk birer ekonomik varoluş gibi kabul edilmektedir. Bu çalışmada, mevcut kriz sürecinin üretken-sermaye bileşenleri ve birikim sistemleri üzerindeki etkileri incelenirken, krizin ortaya çıkışında temel belirleyici olan üretim ilişkilerine vurgu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kriz, Üretim Krizi, İşsizlik, Kar Oranları.

Jel Kodları: G01, E22, E24.

* **İletişim:** Maltepe Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, 34857 Maltepe, İstanbul. Tel: 0216 626 10 50/1214. E-Posta: sinana@maltepe.edu.tr.

Para Sermaye-Üretken Sermaye Arasında Kırılma: 2008 Krizi

*“para piyasasında bir bunalım gibi görünen şey,
aslında, bizzat üretim ve yeniden-üretim
sürecindeki anormal koşulların bir ifadesidir”*

(Marx, 1997b: 286).

1. Giriş

İçinden geçilen küresel kapitalist kriz, ana akım yaklaşımlarda çoğunlukla “Finansal Kriz” olarak tanımlanmaktadır. Buradaki temel yanlış, finansal kriz biçiminde görünen bunalımın esas itibariyle kapitalist üretim ilişkilerinin doğasında olduğu yani kapitalizmin bizatihi kriz yaratan yapısının olduğunun göz ardı edilmesidir.

Krizi basitçe finans hareketleri ile açıklamaya çalışmak, üretim alanında krizi var eden dinamiklerin ve çelişkilerin açıklamanın dışında kalmasına yol açmaktadır. 1970’lerin başından itibaren kapitalizmin içine girdiği bunalım süreci bugün yaşanan krizde temel belirleyicilerini oluşturmaktadır. Kar oranlarındaki daralma ile ortaya çıkan krizin aşılması için bir yandan üretimde otomasyona hız verilerek canlı emek yerine ölü emek ikame edilmiş, öte yandan da Doların altın ile bağı kopartılarak hayali para sermayeler yaratılmasının önü açılmıştır. Tüm bu süreç, üretim alanında ortaya çıkan krizin geç kapitalist ülkelerin sermaye birikiminin erken kapitalistleşen ülke ekonomilerine akışının hızlanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, bir yandan aşırı birikime giden belli sermaye kesimleri yanında sürekli değersizleşen para sermayenin üretimde karşılığında koptuğu bir durum ortaya çıkmıştır. Bunalımı “eksik tüketim” üzerinden analize yönelen ana akım yaklaşımlar, kredi genişlemesi yoluyla tüketimi –gelecekteki gelirlere el koyma biçiminde- artırmayı teşvik etmiştir. ABD’de 2008 baharında başlayan konut piyasaları kredi sisteminin çöküşü gerçek değer ile bu gerçek değerlerin çok daha üzerindeki türev değerler arasındaki uçurumun bir ifadesidir. Para sermaye alanında ortaya çıkan genişleme üretim alanında realize olmadıkça gerçek değerini bulamayacaktır. İçinden geçtiğimiz süreç bu realizasyonun hızla gerçekleştiği ve dahası gerçek değerinde altında değerlere dönüşün yaşandığı bir duruma tekabül etmektedir.

Bu çalışmada 2008 yılında görünür olan kapitalist bunalımın nedenleri üzerine tarihsel perspektifle bir yorumda bulunurken, sermayenin farklı görünümleri olan para-sermaye ve üretken-sermaye ayrımı incelenmekte ve yaşanan krizin somut sonuçları üzerinden üretim alanının durumu ifade edilmektedir.

2. Sermayenin Farklı Görünümleri

Sermayenin farklı görünümleri, krizin nasıl üretken sermaye alanının krizi olup kendisini kredi piyasasında görünür kıldığını anlamak için önemlidir. Konuyu daha anlaşılır kılmak için öncelikle sermayenin sosyal döngüsü incelenecektir.

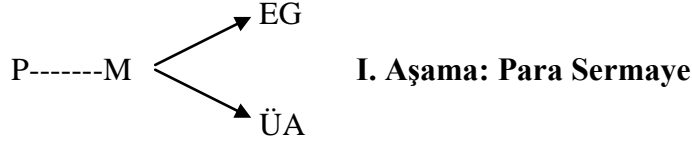
İlk olarak para sermaye, üretken sermaye ve ticari sermaye oluşumlarını ele alıp ardından kredi genişlemesine değinelim. Samir Amin'in **paranın aktif işlevi** olarak tanımladığı para sermaye, sermayenin genişleyen yeniden üretimini olanaklı kılar. Sosyal bir ilişki olarak sermayenin kapitalist ilişkiler içinde temel yönelimi, sürekli değer yaratma yolu ile kendisini genişletmesidir (Ercan, 2005: 364).

Sermaye öncelikle paradır ama özel bir işlevi olana para; yani, “para kazanan bir paradır”. Öte yandan para hiçbir zaman doğrudan doğruya para kazanamayacağından, sözü edilen işlev, paranın önce tikel birtakım metalara dönüşmesi, sonra bu metaların yeniden paraya dönüşmesi aracılığıyla, dolaylı yoldan gerçekleşecektir (Marx, 2008, 262). Sermaye öncelikle paradır, ama paranın para yaratması için metaa dönüşmesi gerekir. Yani bir süreç olarak para-meta-para (P-M-P*) sürecinin gerçekleşmesi gerekir. Yüzeysel bir algılama ile sermayenin para-meta ve para olarak görünmesi aslında öze ilişkin bir gerçeğin göz ardı edilmesine neden olur, o da dolaşım sürecinde gözlemlediğimiz para da meta da, yalnızca değer kendi çeşitli varlık biçimlerini temsil eder; bunlardan para değer genel biçimini, meta ise, özel ya da başkalaşmış biçimini temsil eder. Hiç kaybolmadan sürekli olarak biçimden biçime girer ve böylece etkin bir nitelik kazanır. Eğer şimdi kendiliğinden büyüyen değer yaşama seyrinde art arda iki biçimi sırayla ele alınırsa, şu önermeye varılır : “sermaye paradır: sermaye metadır” (Marx, 1997a: 158).

Kapitalist toplumda sermayenin üretken sermaye haline gelmesi için, kapitalistin elindeki para bir taşıyıcı olarak işlev görür. Bu yüzden para-sermaye, sermayenin yaratıldığı ilk biçimdir. Sermayenin döngüsündeki bu ilk aşamada, para metaa dönüşür (P-M).

Dönüşümün daha açık ifadesi, üretimin başlaması için ihtiyaç duyulan emek-gücü (EG) ile üretim araçlarının (ÜA) satın alınmasıdır. Bu durumu aşağıdaki biçimde ifade etmek mümkündür:

Şekil I – Sermaye Döngüsünde Para-Sermaye Aşaması

Bu noktada **para-sermaye** üretimin başlaması için ilk hareketi sağlayan paradır. Bunun dışında günlük ihtiyaçların karşılanması için harcanan para ise **gelir olarak para**'dır. Harris (1987: 63) bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Paranın sermaye olarak oynadığı rol ile gelir olarak oynadığı rol kavramsal olarak birbirinden bir hayli ayrı olup, bu ayrıma dayanan bir para teorisi, bu ayrımı yok sayan bir teoriden enikonu farklıdır”. Para bir yandan kendini yeniden üreten bir işlev (sermaye olarak para), diğer yandan ödeme aracı olarak para diye ayrıldığında, ana akım iktisat yazınının kullandığı para talebi ya da para arzı kavramları oldukça yetersiz kalır. Bu yetersizlik bankaların ve borsaların hayali olarak reel bir temeli olmadan para talebini artırmaları veya paraya talep yaratmaları olaylarının varlığında daha da geçersiz olur (Ercan, 2005: 373).

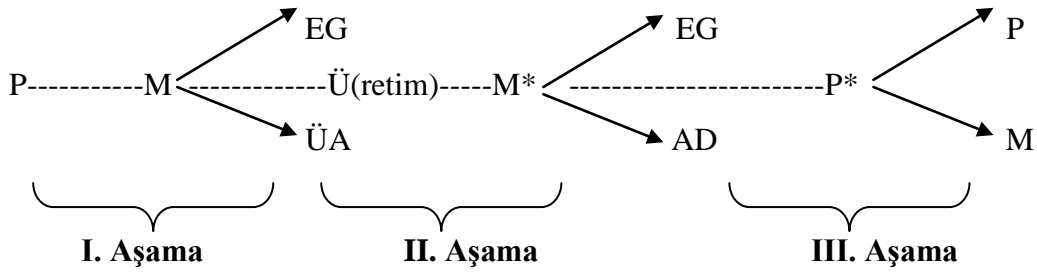
Sermayenin döngüsünde ikinci aşama, **para-sermayenin üretken sermayeye dönüşüm** aşamasıdır. Bu aşamada üretime giren üretim araçları ve emek-gücü olarak meta (M), üretim sonucunda genişlemiş olarak çıkar (M*). Başka bir deyişle *üretken sermaye* aşaması emek-gücü (EG) ile üretim araçlarının (ÜA) üretim süreci içine girmesidir. Dönüşüm sürecine giren kullanım değeri (KD), üretim süreci sonunda genişleyerek (KD*) çıkar. Emek-gücü ve üretim araçları üretim sürecine girdikleri değerden daha fazla bir değer olarak üretim sürecinden çıkmışlardır. Bu aşamada üretime giren üretim araçları ve emek-gücü olarak meta (M), üretim süreci sonunda genişlemiş olarak çıkar (M*).

Üretim sürecine giren metaların değerinin üretim sonucunda artması, üretim sürecine ait bir olay olup (dolaşım sürecinde paranın para yaratması gibi bir yanılsamanın yanlışlığını ortaya koyar) genişlemenin nedeni üretim sürecine giren ya emek-gücü ya da makinalarda aranmalıdır (Ercan, 2005: 374).

Sermayenin döngüsünün tamamlanabilmesi için, üretken sermaye aşamasında üretilen kullanım değerinin (KD*) piyasada yeniden paraya (P*) dönüşmesi gerekmektedir.

Sermayenin döngüsündeki üçüncü aşama, **ticari sermaye** aşamasıdır. Bu aşamada, üretken sermaye tekrar meta formundan para formuna geçer. Üretilmiş olan genişlemiş meta (M*) piyasada paraya dönüştürüldüğünde genişlemiş para (P*) ortaya çıkar. Genişlemiş para (P*) başlangıçta üretime sokulan *para sermaye* değerinden (P) büyük bir değerdir. Aradaki fark artı-değerdir (AD). Sermayenin toplam döngüsünü şu şekilde gösterebiliriz:

Şekil II- Sermayenin Toplam Döngüsü

Para Sermaye Aşaması | Üretken Sermaye Aşaması | Ticari Sermaye Aşaması

Sermayenin temel görünümü kendi döngüsü içerisinde oraya çıkan bu üç aşamadaki gelişimden oluşmakla birlikte, üretim süreci ile dolaşım süreci (metaların satılıp paraya dönüştüğü süreç) arasında meydana gelen kırılmalar özel bazı sermaye türlerini de ortaya çıkartır. Bunlardan başlıcaları; faiz getiren/faiz yüklü sermaye ve rant sermayesidir.

3. Üretimin Finansmanı Sorunu

Dünya genelinde kapitalistler arası artan rekabet ve post-fordist üretim tekniklerinin uygulanması ile sermayenin organik bileşiminin arttığı son çeyrek yüzyıl kar oranların düştüğü ve aşırı birikim sorununun yaşandığı bir dönem olmuştur. Böylelikle üretim süreci giderek sıkışmış ve kredi/finans sektörleri sıkışan üretim sürecinin ihtiyacını karşılamak üzere genişlemiştir. Dolayısıyla üretimin finansmanı sorunu, finans sermayesinin de yaygınlaşmasının ve üretimden ayrı bir kar alanı olarak hayat bulmasının temel sebebi olmuştur. Bunun yanında aşırı birikim sorunu aynı zamanda tüketim ile üretim arasında mekan ve zaman açısından bir sorun yaratmakta ve bugünkü gelirleriyle üretilmiş metaları satın alamayan kesimler için borçlanma giderek artan bir öneme haiz olmuştur. Özellikle ABD'de son yıllarda **mortgage** sistemi ile konut üretimindeki fazlalık yaratılan borçlanma olanakları ile eritmeye çalışılmış ve bu sistemin yeniden üretime dönüşemeyen para sermaye

nedeniyle tıkanması neticesinde kriz görünür olmuştur. Benzer bir durum 2000 ve 2001 krizlerini üst üste yaşayan Türkiye’de tüketici kredileri ve kredi kartı kullanımının kolaylaştırılması yoluyla yaşanmıştır. Bu sayede stoklar belli ölçüde eritilmiş ve üretken sermayenin krizi ötelenmiştir. Ancak, kredi kartı borçlarının 100 milyar Dolara yaklaştığı Türkiye’de tüketim aracılığıyla üretimi sağlama çabası yeni bir ulusal ekonomik krizin de temellerini atmaktadır.

Teorik açıdan finans sorununun incelenebilmesi için, para ve kredi mekanizmasının sermaye ile olan içsel bağlantılarının ortaya çıkarılması gerekmektedir. İçsel bağlantıların ortaya çıkartılması için ise paranın gelir olarak dolaşımı ile sermaye olarak dolaşımı arasında ayırım yapılması gereklidir. Sermaye olarak paranın sermayenin döngüsü içerisinde üretken sermayeye dönüştüğünden bir önceki bölümde bahsedildi. Üretken sermaye aşaması sonucu genişleyen metanın satılması için dolaşım alanına çıkması gerekiyor ve bu süreçte ticari sermaye aşamasını oluşturuyordu. Ticari sermaye aşamasında realize olan genişlemiş meta (M^*) para sermayenin de başlangıç değerini aşkın bir duruma (P^*) geçmesine olanak sağlar. Bu süreçte üretim sürecinde kapitalistin elde ettiği bu genişlemiş paranın bir bölümü tekrar para-sermaye olarak üretime sürecine dönerken, bir kısmı ise gelir olarak kalır. Gelir olarak para, tüketim ihtiyacı ve tasarruf güdüleriyle elde tutulabilir. Genel olarak kar oranlarının düştüğü bir durumda sermaye döngüsünün tekrar işleme için para sermaye ihtiyacı ortaya çıkar. Ancak, dolaşım alanındaki para sermaye ile üretken sermayeye itki verecek para-sermaye arasında zaman ve mekân açısından uyumsuzluklar yaşanabilmektedir. Eğer yeniden üretim süreci için gerekli para-sermaye oto-finance ile karşılanamazsa **dolaylı finansman** yoluna gidilir. Dolaylı finansman konusunda şirket mülkiyet hakkının ve varlıklarının belli bir kısma karşılık gelecek hisse senedi çıkarılabileceği gibi, tahvil çıkararak borsalar kanalı ile borçlanma yoluna da gidilebilir. Dolaylı finansmanın bir diğer türü ise ticari bankalardan borçlanmaktır. Bu noktada para sermaye sahipleri ile üretken sermaye sahipleri birbirinden ayrılabilir. Üretim ve dolaşım sürecindeki bu farklılaşma beraberinde kredi mekanizmasını doğurur ve bazı para sahipleri paralarını üretim sürecinde kullanmak yerine belli bir faiz geliri karşılığı üretken kapitalistlere bankacılık ve finans şirketleri aracılığıyla pazarlama yoluna gider.

Kredi sisteminin üretim süreci ile bağlantısı konusunda Simon Clarke’ın saptaması bu çalışmanın geneli açısından da anlamlıdır: “Kredi, üretken sermayenin dolaşım zamanını kısaltır, para sermaye ihtiyacının kapitalistlerarası ortak bir havuzdan karşılanmasını sağlar,

pazarın koyduğu engellerin ötesine geçilmesini sağlar. Bununla birlikte kredi, sermaye birikiminin kriz eğilimlerini genelleştirir ve şiddetlendirir” (Clarke, 1994: 275).

Üretim sürecinin yaşadığı finansman sorunu bir yandan kredi mekanizmasına işlev yüklerken öte yandan kredi mekanizmasındaki genişleme, üretken sermaye alanının cazip olmaktan çıktığı ve paradan para kazanılan bir “sanal ekonomi”nin temellerini attığını söylemek yanlış olmaz. Bu noktada Doların altın ile birebir bağlantısının kopartılması da meta formunun üretim sürecinde genişletilmiş hali olan paranın gerçek değerinden uzaklaşmasına yol açmıştır. Bir yandan hızla genişleyen bir “para piyasası” öte yandan giderek bu piyasaya bağımlı hale gelen üretken sermaye alanı. Ancak, kendi varlığını borçlu olduğu üretim alanından kopan para piyasaları beraberinde sağlıksızca genişleyen rant alanlarını doğurmuş ve bir değersizleşme sürecinin temelleri ortaya çıkmıştır.

Öte yandan paranın yerine *para* benzerlerinin (hisse senedi, tahviller gibi) değer biriktirme aracı olarak kullanılmaya başlanması ile birlikte kredi-para kavramı gelişmiştir. Kredi-para, para metanın en üst aşamasıdır ve bu aşamada kredi ilişkileri dolaşım sürecine hiç parayı katmadan metaların değişimine karşılık gelen bir alacaklı-borçlu ilişkisi yaratır. Kredi parasının para biçiminden temel farklılığı, kredinin temsil ettiği değer “henüz gerçekleşmemiş” olmasıdır (Ercan, 2005: 340-1). Gerçekleşmeyen değerler üretim alanına girmeyip yeniden dolaşım alanına döndüğünde ise sürekli gerçek değerden kopan ve hayali kazançlar sağlayan finans kesimini güçlendirmiştir.

Üretken kapitalist ile para-kapitalisti arasındaki ilişki kredinin gelişimine paralel olarak önem kazanan bir sosyal ilişki biçimini alır. Kredi-parasının varlığı, satış ile satın alımların eş-zamanlı olmamasına bağlı olduğu ölçüde, ticari kredinin zincirleme varoluşuna ve para-sermayeyi olanaklı kılan kredi-para yaratan kurumların varlığına ve gelişmesine olanak sağlar (Reuten ve Williams, 1989: 84).

Demek ki, üretimin finansmanı sorunu temel olarak para-sermaye ile üretken-sermaye arasındaki kırılmada etken role sahiptir. Üretimden bağımsız gibi görülen para-sermaye dolaşımı aslında üretim alanının yarattığı ve şişirdiği bir niteliğe sahiptir.

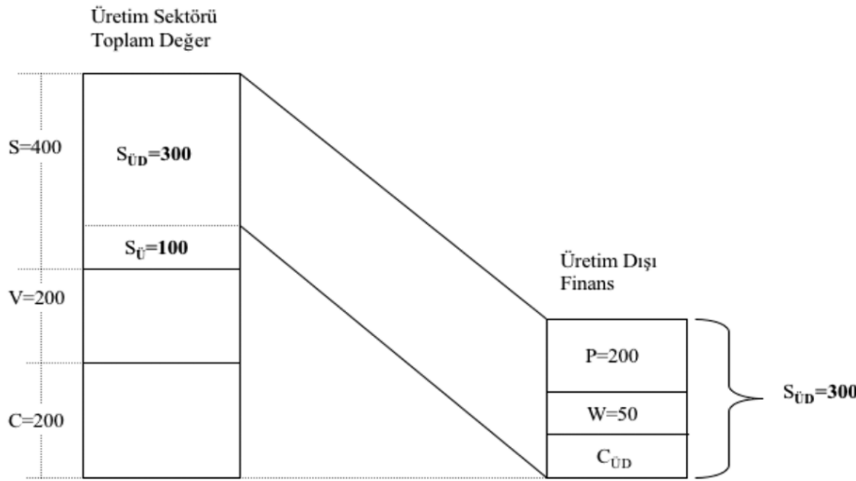
4. Para Sermaye-Üretken Sermaye Arasında Kırılma

1970'lerin başlarından itibaren dünya genelinde ortaya çıkan bunalıma bağlı olarak yaşanan borçlanma sorunu ve bunun üzerinden 80'li ve 90'lı yıllarda yaşanan deregülasyon ve hızlı finansallaşma süreci, **finans piyasası** kavramını ve buna bağlı olarak paradan para kazanılan ayrı bir ekonomik görünümü geçmiş dönemlere göre daha öne çıkarmıştır. Bu sebeple, günümüzde içinden geçilen krizde sanki finans alanının kendine ait krizi gibi yorumlanabilmektedir. Oysa gerçek anlamda ekonomik değer yaratımının tek koşulu üretim süreci içerisinde sermayenin döngüsünü tamamlamasıyla mümkündür. Bunun ötesinde, dolaşım alanında ortaya çıkan genişleme tekrar üretim sürecine dahil olup realize olmadığı sürece adeta bir balon gibi patlamaya mecburdur. Esas olarak içinden geçtiğimiz süreçte bu yanı sıra bir değersizleşme veya gerçek değere dönme sürecidir. Ergas ve Fishman'da (2009: 301) bu durumu "*Sermayenin döngüsü içinde yalnız dolaysız üretim evresi, değer ve artı-değer yaratır*" biçiminde ifade etmişlerdir.

Erken kapitalistleşen ülkelerde kar hadlerinin düşük seyretmesiyle birlikte, sermaye birikimi yavaşlamıştır. Üretken yatırımların karlı olmaktan çıkmasıyla, eldeki sermaye, riski artan üretken yatırımlara yönlendirilmek yerine genellikle para sermaye olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Öztürk, 2006: 132). Bu durum, para-sermaye ile üretken-sermaye arasında bir kırılma yaratmıştır.

Anlatımın basitleşmesi için üretim evresi dışında kalan ve hızla genişleyen para piyasası alanlarını **üretim dışı sektörler** ve artı-değer yaratılan süreci ise **üretim sektörü** olarak tanımlamak mümkündür. Üretim dışı sektörler ile üretim sektörünün farklı var oluşlar olarak incelendiği ana akım iktisat yazınına karşın üretim dışı sektörlerin üretim sektöründe yaratılan artı-değerden türediğini ifade etmek doğru olacaktır. Bu durumu açıklamak için ise Ahmet Tonak'ın (2009: 52-3) *Kızılılık* dergisinde yayınlanan makalesi temel alınabilir.

Şekil III- Üretim ve Üretim Dışı Sektörler

Kaynak: Tonak, A. (2009). “Krizi Anlarken”. *Kızılcık Dergisi*. Kış 2009. s. 52

Üretim sektörü ekonomide üretilen toplam değeri (800) ve parçalarını (C=200, V=200, S=400) yaratmakta, ancak *artı-değerin* sadece bir kısmını ($S_{\bar{U}} = 100$) sektörün kârı olarak elinde tutabilmektedir. *Artı-değerin* geri kalan kısmı ($S_{\bar{U}D} = 300$) üretim dışı sektörlerin, örneğin finans sektörünün, maddi varoluşlarını sağlamaktadır. Finans sektörü, yani ticari bankalar, sigorta şirketleri yatırım bankaları, üretim sektöründen aktarılan bu *artı-değer* ile işletmelerinin araç gereç ihtiyaçlarını ($C_{\bar{U}D} = 50$), ücret ödemelerini ($W_{\bar{U}D} = 50$) karşıladıkları gibi, sattıkları hizmet sonucu kâr ($S_{\bar{U}D} = 200$) bile elde edebilmektedir. *Artı-değerin* yaratıldığı tek ekonomik faaliyet üretim sektörünün faaliyetleri ve burada yaratılan *artı-değerin* dolaşım ilişkileri yoluyla üretim dışı sektörlerle aktarılışı kavrandığında, finans sektörünün nasıl olup da artık değer üretmeden kâr edebildiği açıklığa kavuşmaktadır. Şekil III’de kullanılan örnek nicel büyüklüklerle ekonominin değer cinsinden temel kârlılığı yüzde 100 $[(400)/(200+200)]$, üretim sektörünün işletmelerce gözlemlenen kârlılığı yüzde 25 $[(100)/(200+200)]$, finans sektörünün bankalarınca gözlemlenen kârlılık ise yüzde 200’dir $[(200)/(50+50)]$ (Tonak, 2009: 53, *vurgular bana ait*).

Üretim dışı sektörlerin karlılığındaki artış hızla para sermayenin bu alanlarda dolanımına yol açmış ve üretken sermayeye dönüşümü yavaşlamıştır. Foster’ın (2008) çalışmasına göre, ABD’de finansal karlar 1968’de yüzde 13’den 2005 yılında yüzde 38’lere çıkarken aynı dönemde net özel konut dışı sabit yatırımların GSYİH içindeki payı yüzde 3’lerden yüzde 1,7’ye gerilemiştir. Bu dönem için, vergi öncesi net karlar **Şekil IV**’te verilmiştir.

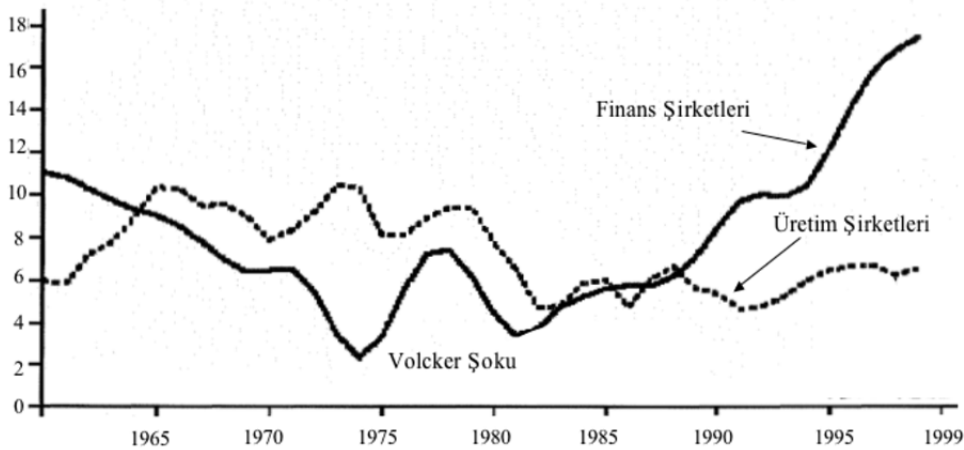
Şekil IV- Vergi Öncesi Kâr Oranı ABD: 1964-2003

Kaynak: Mohun, S. (2005). "On Measuring the Wealth of Nations: the US Economy, 1964-2001" Cambridge Journal of Economics, 29.5: 799-815'den aktaran Tonak (2009).

Aynı döneme ilişkin üretim ve finans şirketlerinin kar oranlarını ise **Şekil V**'te görmek mümkündür. Kârlılık yükselmesine rağmen, üretim sektörünün kârlılığı finans sektörünün kârlılığının gerisinde kalmıştır (Şekil V). Bizatihi bu farklılık bir taraftan sermaye için finans sektörünü cazip kılarken, bir taraftan da bu cazip sektörü, ürettiği artık değerle beslemesi gereken üretim sektörünün görece olarak küçülmesi sonucunu doğurmuştur.

Şekil V – Üretim ve Finans Şirketlerinin Kâr Oranları: ABD, 1960- 1999

Kaynak: Bond, P. (2008). The US Financial Meltdown, Part 1:What Really Happened (<http://www.nu.ac.za/ccs/default.asp?11.61.3.162>)

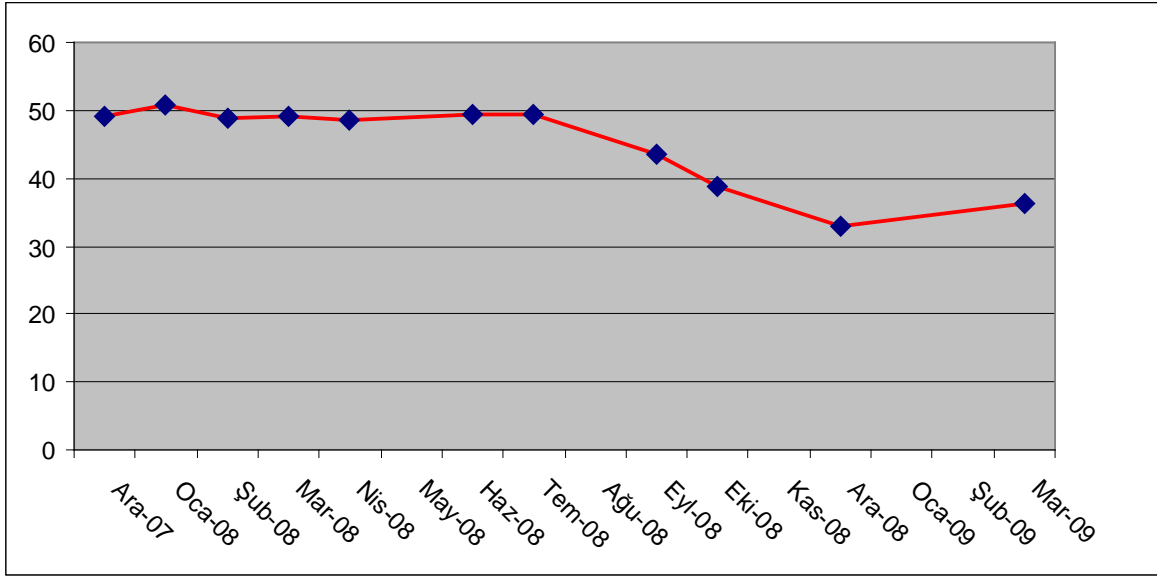
1970'lerde içine girilen bunalım ile birlikte erken kapitalistleşen ülkelerde sermayenin yeni karlılık arayışları, geç kapitalistleşen ülkelerin kendi iç birikim süreçlerinin girdiği tıkanıklıklar ve döviz ihtiyacında karşılık bulmuş, kriz sonrasında karşılık bulmuş, kriz sonrasında sermaye birikimi dünya genelinde yeniden yapılanmış ve yeni bir işbölümü ortaya çıkmıştır. Bu yeni entegrasyon biçiminde para sermaye artan bir önem kazanırken, finansal yapılar dünya ölçeğinde bütünleşme eğilimine girmiştir. Erken kapitalistleşen ülkelere kredi ihracının ön plana çıktığı, bunun yanı sıra, sermayenin Güney Kore, Tayland gibi ülkelere üretken yatırımlara yönelirken, Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri gibi ülkelere doğrudan para sermaye olarak değerlendirildiği görülmektedir (Ercan, 2002: 50).

5. Üretken Sermayenin Krizi

Bu çalışma kapsamında, 2008 krizinin “finansal” görünümüne rağmen üretim alanının krizinin yansımaları olduğundan bahsettikten sonra şimdi finansal görünümün ötesinde krizin sonuçları itibarıyla de üretken sermayenin krizi olduğu iddia edilebilir. Ana akım yaklaşımlarda sanayi ve istihdam alanına ilişkin tüm verilere rağmen içinden geçilen kriz, finans alanının krizi olarak ele alınabilmektedir. Örneğin, Mahfi Eğilmez'in (2009: 93) 2008 krizine ilişkin “...reel ekonomi çalışmaya devam etmektedir. Talep düşüklüğü sonucunda fiyatlarda bir miktar gerileme olsa da bu bir çöküntüye yol açacak çapta bir olay değildir” ifadesi bu algının bir yansımasıdır. Böylesi bir algının dayandığı temel; esas olarak, para ve kredi dolaşım sisteminin ayrı bir ekonomik alan olarak (değer yaratan bir alan olarak) düşünülmesinde yatmaktadır. Oysa ki, sermayenin genel döngüsü içerisinde üretici kapitalistlerin içine girdiği yeniden-üretim problemi finansal piyasaları genişletmiş ve değersizleşme sürecini tetiklemiştir. Öte yandan finans alanında görünür olan kriz üretim alanını şiddetlenerek etkisi altına almıştır. Görünen ile gerçek arasındaki farkta ülkeler tarafından açıklanan üretime ait verilerle kapanmaktadır.

Artık, çalışmanın bu bölümünde üretim alanına ilişkin somut verilerle 2008 krizinin üretim kesiminin krizi olduğu ifade edilebilir. Öncelikle krizin başat ülkesi ABD'ne ait veriler incelenip ardından çeşitli ülke örneklerine de yer verilecektir.

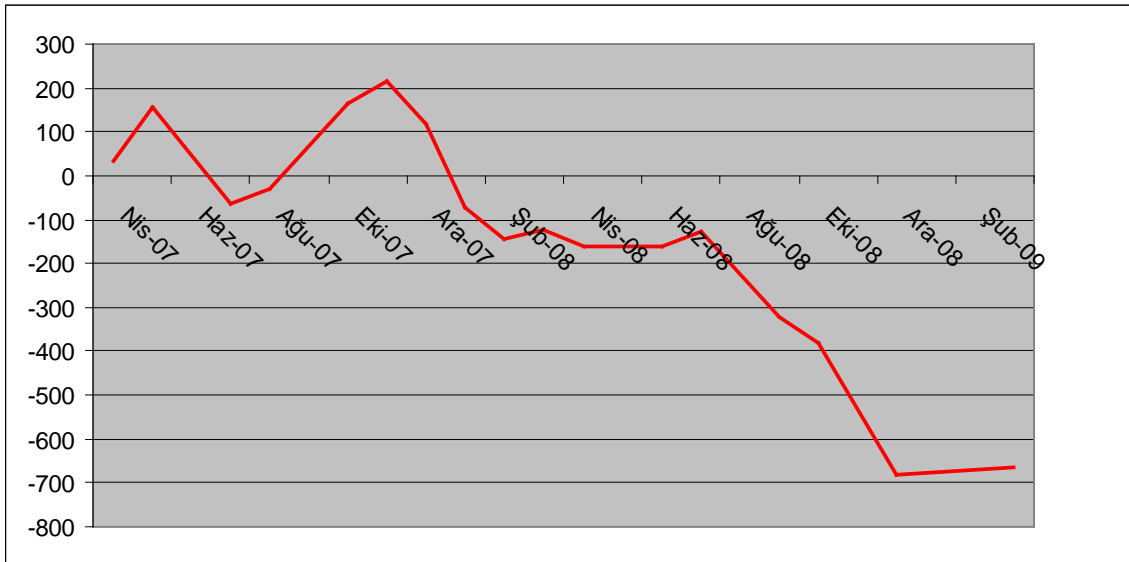
Şekil VI- ABD İmalat Sanayi Endeksi

Kaynak: Reuters verilerinden düzenlenmiştir.

Şekil VI'da görüldüğü gibi kriz öncesi dönemde yatay bir seyir halindeki imalat sanayi endeksi, 2008 yazından itibaren düşmeye başlamıştır. İmalat sanayindeki daralma istihdam oranlarında azalış ve işsizlik düzeyinde artışa neden olmaktadır. Bu durum aşağıdaki şekillerde görülmektedir.

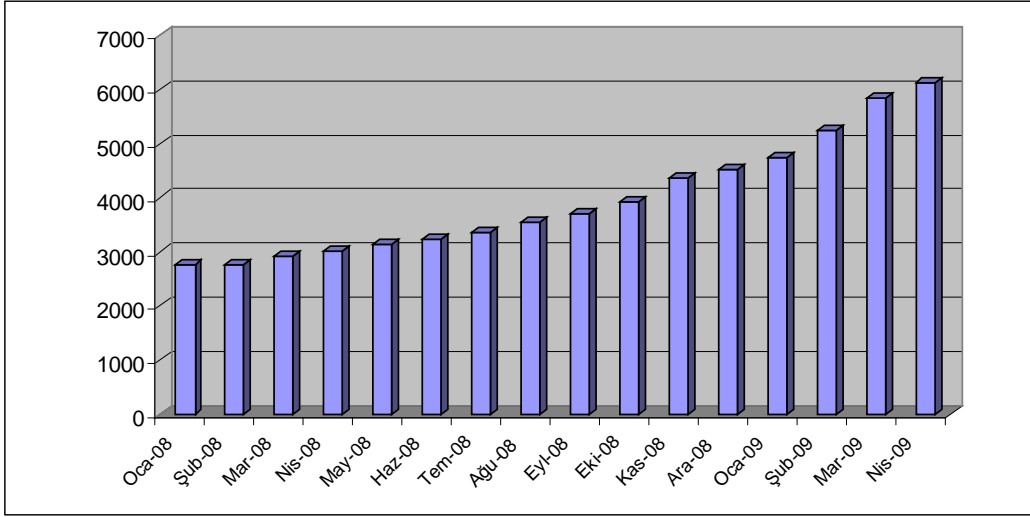
Şekil VII – ABD’de Tarım Dışı İstihdamdaki Değişim (bin kişi)

Kaynak: Reuters verilerinden düzenlenmiştir.

Şekil VII'de de görüldüğü gibi ABD'de tarım dışı istihdam Ekim 2007'den itibaren hızla düşmektedir. Mart 2009 itibariyle ABD'de tarım dışı istihdam bir önceki yıla göre 663 bin kişi azalmıştır. İşsiz sayısı da aynı dönemde artışla Nisan 2009'da 6 milyon 137 bin kişiye ulaşmıştır (Şekil VIII).

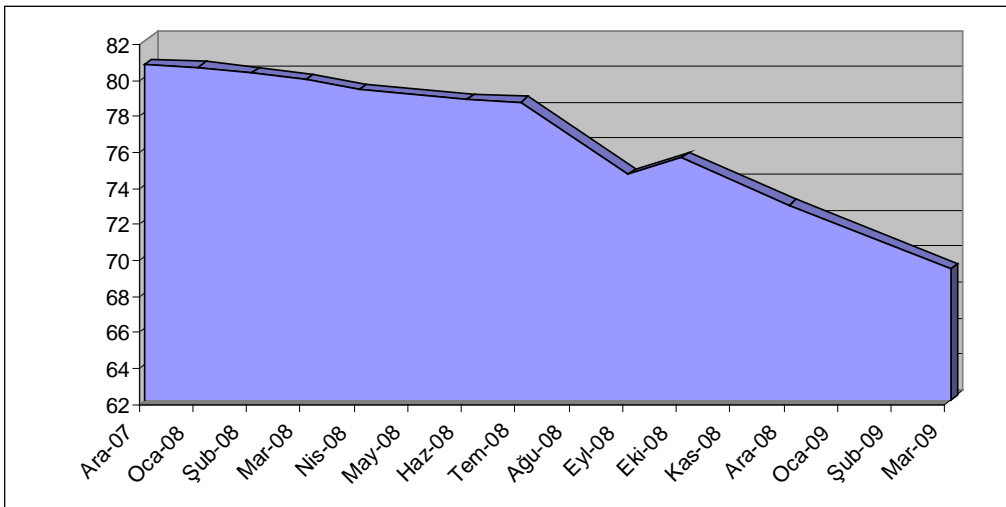
Şekil VIII- ABD'de İşsiz Sayısı (bin kişi)

Kaynak: Reuters verilerinden düzenlenmiştir.

Amerikan ekonomisindeki tüm bu aşağıya gidişe kapasite kullanım oranlarındaki hızlı daralmada eşlik etmektedir. Kapasite kullanım oranlarındaki değişim aşağıda Şekil IX'da gösterilmektedir.

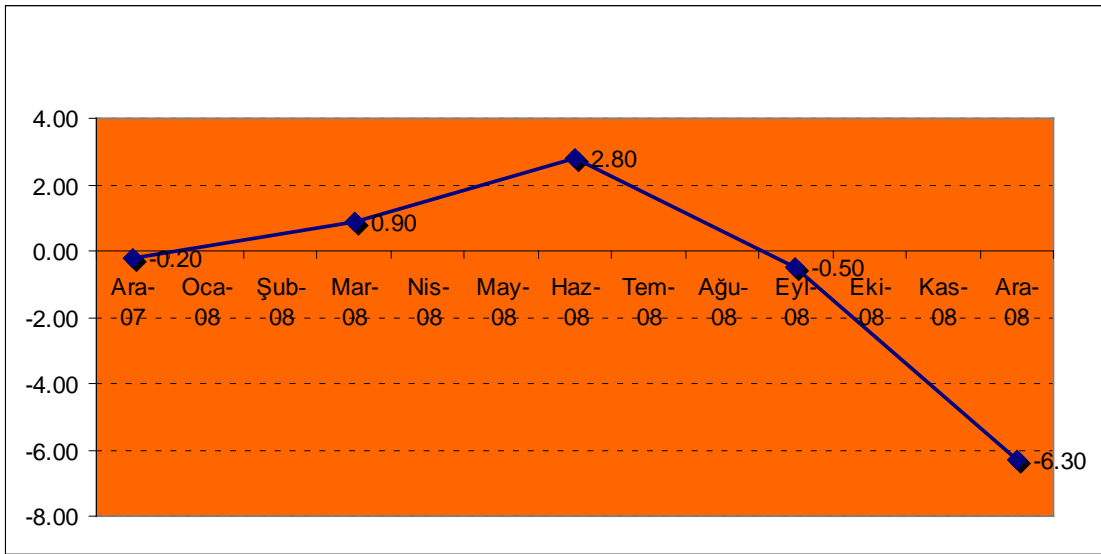
Şekil IX- ABD'de Kapasite Kullanım Oranı (yüzde)

Kaynak: Reuters verilerinden düzenlenmiştir.

Şekilde görüldüğü gibi kapasite kullanım oranı son bir yıl içerisinde yüzde 80'lerden yüzde 70'lerin altına düşmüştür. Kapasite kullanım oranındaki bu düşüş toplam talebin düştüğü bu dönemde daha fazla düşme eğimine girme potansiyeli taşımaktadır. Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkelerde kapasite kullanım oranları daha sert biçimde düşmektedir. Bu durum elbette reel GSMH üzerinde de etkili olmaktadır ve ABD ekonomisi hızlı bir küçülme sürecindedir. Üçer aylık dönemler üzerinden yapılan hesaplama da Aralık 2008 döneminde büyümenin negatif olarak yüzde 6,30 olarak gerçekleştiği görülmektedir. ABD için, 2008 yazından itibaren resesyon süreci başlamıştır.

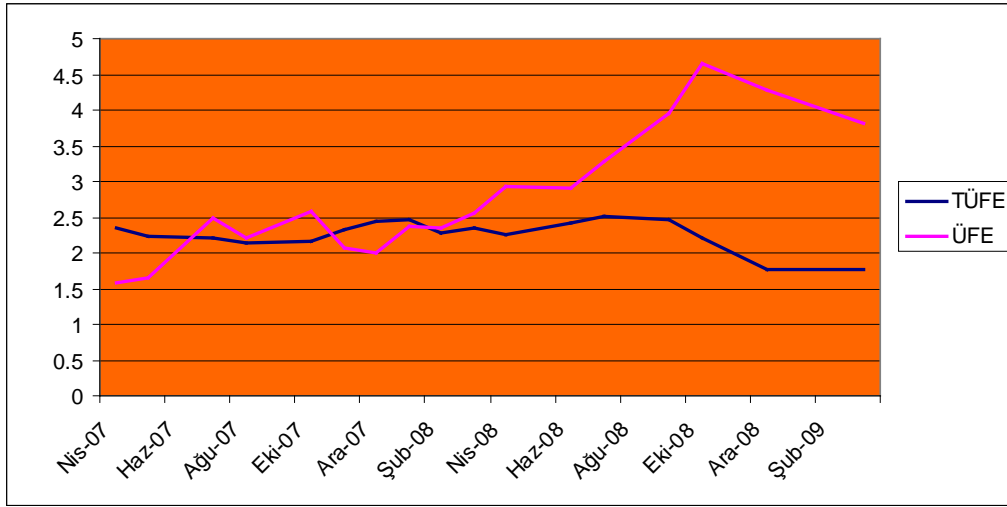
Şekil X – ABD'de Reel GSYİH Değişim Oranı (yüzde)

Kaynak: Reuters verilerinden düzenlenmiştir.

ABD ekonomisi için gelecek tahmini yapmak açısından önemli olan bir diğer veri TÜFE ve ÜFE oranlarındaki değişimdir. Bu değerler incelendiğinde ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır. TÜFE'nin azaldığı ancak ÜFE'nin yükseldiği bir dönem gözlemlenmektedir. Bu durum, üretim kesimi maliyetlerinin artarken üretilen metallerin taleple karşılanmadığı bir sürecin yaşandığını ve üretici kapitalistler açısından kar oranlarını hızla düşürecek ve iflasların üretim kesiminde yaygınlaşarak devam edeceği bir konjonktürün beklenmesi gerektiğini göstermektedir (Şekil XI).

Şekil XI – ABD TÜFE-ÜFE İlişkisi (yıllık yüzde değişim)

Kaynak: Reuters verilerinden düzenlenmiştir.

ABD'ne ait bu verilerin yanı sıra EK-1'de seçilmiş ülkelere ait işsizlik, büyüme ve TÜFE verileri bulunmaktadır. Değerler 2008 ve 2009 yılları dörder çeyrek verileri olup 2009 yılına ait verilerin son üççeyreği tahminidir. Türkiye, Almanya, İngiltere, Kanada ve Euro bölgesine ait bu veriler göstermektedir ki 2008 krizi nedenleri olduğu kadar sonuçları bakımından da üretken sermaye alanı ile bağlantılıdır. Bu sonuç çalışmanın genel sonucuyla uyumluluk göstermektedir.

6. Sonuç

Kapitalist ekonomik sistemin işleyişinin temelini oluşturan sermaye döngüsü sürecinde üretken-sermaye aşamasının temel dinamiğini oluşturan para-sermaye ile yaşadığı kırılma günümüzde içinden geçilen krizin temel nedenidir. Sermayenin toplam döngüsünü yeniden-üretim aşamasında (kar oranlarındaki düşme eğimi ve kapitalist rekabet sebebiyle) kendiliğinden yaratamaması finans piyasalarının güçlenmesine yol açmıştır. Bu süreç Doların altın ile olan bağlantısının koparılması da dahil edildiğinde sanal bir ekonomik varlık meydana gelmiştir. Belli kesimlerin kazanç elde ettiği bu süreç, elde edilen kazançların bir değer yaratımı sonucu olarak ortaya çıktığı gibi bir inanın giderek yaygınlaşmasına yol açmıştır. Gerçek olmayana yüklenen bu anlam, ekonomik hayatın kendi içerisinde “reel” ve “finans” olarak ayrı dünyaların var olduğu görüşünü ortaya çıkarmıştır. Oysa, yaşananlar göstermektedir ki, ne finans kesimi gerçek değerler yaratmıştır ne de kriz finans kesiminin krizidir. Kriz doğrudan kapitalist üretimin kendini yenileyememe krizidir. Trilyonlarca

Doların finans kesiminin zararının finansmanı için kullanıldığı erken kapitalist ülkelerde üretim alanları kaderine terk edilmiştir. Buradan çıkarılacak en önemli sonuçlardan biri, 2008 krizinin gelecekte daha büyük bir krizin temel yapı taşlarını oluşturmak üzere ötelenmekte olduğudur. Değer yaratmayan süreçlerin değer yaratan üretim sürecinin üzerinde bir anlam yüklenerek zararlarının toplumsallaştırılması sorunun doğru tespit edilmediği anlamına da gelmektedir.

Bu çalışmadaki temel iddia, 2008 krizinin para-sermaye ve üretken-sermaye arasındaki kırılmadan kaynaklandığı ve esas olarak üretken sermaye kesimlerinin krizi olduğudur. Bu iddianın geçerli kabul edilebilmesi için bir yandan kapitalist üretim sürecinin genel işleyiş prensipleri finans alanıyla bağlantıları kurularak (üretimin finansmanı sorunu bağlamında) incelenirken; krizin sonuçları açısından da üretim alanına dair veriler yorumlanmıştır.

Kaynakça

Bond, P. (2008). “**The US Financial Meltdown, Part 1:What Really Happened**” URL: <http://www.nu.ac.za/ccs/default.asp?11,61,3,162>

Clarke, S. (1994). “The Value of Value: A Review of Rereading Capital”, **Debates in Value Theory**, ed.S.Mohun, St. Martin's Pres.

Eğilmez, Mahfi. (2009). **Küresel Finans Krizi**. 3. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ercan, F. (2005). **Para ve Kapitalizm**. 2. Baskı. İstanbul: Devrin Yayıncılık.

Ergas, H. ve Fishman, D. (2009). “Marksist Para Teorisi ve Sermayenin Bunalımı”. **Dünya Kapitalizminin Krizi** içinde. der. Nail Satlıgan ve Sungur Savran. İstanbul: Belge Yayınları.

Foster, J. B. (2008). **Kapitalizmin Malileşmesi ve Kriz**. çev. Çiğdem Çıdamlı. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Harris, L. (1987). “*Paranın Rolü*”. çev. Nail Satlıgan. **İktisat Dergisi**. Sayı: 266-67.

Marx, K. (1997a). **Kapital**. I. Cilt, çev. Alaattin Bilgi. Ankara: Sol Yayınları

Marx, K. (1997b). **Kapital**. II.Cilt, çev. Alaattin Bilgi. Ankara: Sol Yayınları

Marx, K. (2008). **Grundrisse**. çev. Sevan Nişanyan. İstanbul: Birikim Yayınları

Mohun, S. (2005). “On Measuring the Wealth of Nations: the US Economy, 1964-2001” **Cambridge Journal of Economics**. 29.5: 799-815.

Öztürk Yaman, M. (2006). “Kapitalizmde Krizler: Dünden Bugüne”. **Kapitalizmi Anlamak** içinde. ed. Demet Yılmaz ve diğerleri. Ankara: Dipnot yayınları.

Reuten, G. ve Williams, M. (1989). **Value Form and The State**. London: Roulledge.

Tonak, A. (2009). “*Krizi Anlarken*”. **Kızılcık Dergisi** . Kış 2009. s. 50-56.

EK – 1 Seçilmiş Ülkelere Ait Veriler

	Türkiye							
	Q1 2008	Q2 2008	Q3 2008	Q4 2008	Q1 2009	Q2 2009	Q3 2009	Q4 2009
Reel GSYİH Değişim Oranı %	7.30	2.80	1.20	-6.20	-----	-----	-----	-----
TÜFE Değişim Oranı %	8.81	10.34	11.65	10.96	8.57	-----	-----	-----
İşsizlik Oranı %	11.20	9.14	9.83	12.27	-----	-----	-----	-----
	Almanya							
	Q1 2008	Q2 2008	Q3 2008	Q4 2008	Q1 2009	Q2 2009	Q3 2009	Q4 2009
Reel GSYİH Değişim Oranı %	2.80	2.00	0.80	-1.60	-5.50*	-5.70*	-5.10*	-2.60*
TÜFE Değişim Oranı %	3.07	3.03	3.27	1.67	0.77	0.24*	0.00*	0.80*
İşsizlik Oranı %	8.03	7.87	7.67	7.63	7.97	8.30*	8.70*	9.00*
	İngiltere							
	Q1 2008	Q2 2008	Q3 2008	Q4 2008	Q1 2009	Q2 2009	Q3 2009	Q4 2009
Reel GSYİH Değişim Oranı %	2.60	1.80	0.40	-2.00	-4.10	-4.40*	-3.95*	-2.55*
TÜFE Değişim Oranı %	2.40	3.37	4.77	3.90	3.03	1.50*	0.45*	0.55*
İşsizlik Oranı %	5.20	5.30	5.67	6.13	6.80*	7.70*	8.35*	9.00*
	Kanada							
	Q1 2008	Q2 2008	Q3 2008	Q4 2008	Q1 2009	Q2 2009	Q3 2009	Q4 2009
Reel GSYİH Değişim Oranı %	1.40	0.67	0.60	-0.03	-5.80*	-2.00*	0.50*	2.00
TÜFE Değişim Oranı %	1.80	2.33	3.43	1.93	1.23	0.00*	-0.70*	1.00*
İşsizlik Oranı %	5.93	6.10	6.17	6.43	7.63	8.50*	9.10*	9.40*
	Euro Bölgesi							
	Q1 2008	Q2 2008	Q3 2008	Q4 2008	Q1 2009	Q2 2009	Q3 2009	Q4 2009
Reel GSYİH Değişim Oranı %	2.10	1.40	0.60	-1.50	-3.80*	-3.90*	-3.55*	-1.95*
TÜFE Değişim Oranı %	3.37	3.67	3.80	2.30	0.97	0.30*	-0.05*	0.90*
İşsizlik Oranı %	7.23	7.40	7.60	7.97	8.40*	9.00*	9.40*	9.75*

* Tahmini Değer

Kaynak: Bloomberg.com verilerinden düzenlenmiştir.